

Меньок Віра, Періг Юлія

Сакральний простір пам'яті у романі Анджея Стасюка «Ріка дитинства»

1. Постановка проблеми

Філософія пам'яті та її розмаїті трактування й утілення у царині літературознавства – одна серед ключових проблем дискурсу гуманітаристики ХХ–ХХІ століть, позаяк пам'ять не лише зберігає й передає індивідуальний досвід, а й трансформується у культурний код колективної ідентичності. Водночас у літературній творчості пам'ять вельми часто означається й виражається як сакральний простір, витворений/перетворений із профанного досвіду пригадування, споминів, оживання й відтворення у пам'яті подій, людей, образів, ситуацій з минулого, серед яких найбільшого ступеня сакралізації зазвичай набувають спогади з дитинства. Різні способи оприявлення пам'яті у літературі – індивідуальний та колективний, сакральний та профанний – є стрижневими у літературному письменстві, незалежно від напрямів та стилів чи персональних авторських преференцій.

Проза Анджея Стасюка у літературній сучасності – не лише у польській літературі – є промовистим свідченням поетикально-філософської вагомості сакрального простору пам'яті, з якого виринає й у якому формується фабульність, персоносфера, наративна та образно-символічна цілість творів письменника. У найновішому романі Стасюка «Ріка дитинства» дитинство стає фундаментом і наповненням простору пам'яті, що надає особливого сенсу романній нарації та екзистенційно-психологічній ідентичності літературного суб'єкта. Дитинство – це не лише біографічний відтинок життя, а передусім сакральний простір пам'яті – первневий вимір і відлік, що визначає світогляд, емоційні й духовні орієнтири людини. Дитячий досвід у творі набуває ознак священного часу,

до якого дорослий авторський наратор повертається знову й знову, щоб віднайти джерела власного «я» та внутрішньої гармонії.

У контексті сакрального простору пам'яті ріка – не тільки природна компонента ландшафту, а й полісемантичний символ і наративне ядро тексту. Топос ріки уособлює плинність часу й неможливість зупинити життєвий рух, водночас це місце пам'яті, яке зберігає й передає досвід поколінь. Ріка доволі часто функціонує в літературі як метафора межі – між дитинством і дорослістю, життям і смертю, відомим і невідомим. У романі Стасюка «Ріка дитинства» – це також апокаліптична межа між мирним життям та війною (Лоза, 2024). Для дитини ріка є територією гри й страху, для дорослого – вона утворює *axis mundi* – вісь світу, яка поєднує людину з природою, історією та трансцендентним.

У новому романі Анджея Стасюка, як і в його попередніх книжках малої прози, зокрема «Галицькі оповідання» та «Дукля», дитинство концептуалізується не лише як індивідуальна біографічна пам'ять автора та літературного суб'єкта-наратора, котрі нерідко максимально наближені, однак не ототожнені цілковито, а і як сакральний простір, у якому тісно переплітаються особисте й універсальне, профанне й сакральне, природне й трансцендентне. Ріка є художнім утіленням дитинства, поверненням до нього, символічною святинею пам'яті, де кожна крапля води стає знаком часу, а кожен спогад – частиною культурної пам'яті. У наративі Стасюка ріка не тільки відтворює дитячий досвід, а й структурує саму оповідь, перетворюючи текст на простір сакралізації.

У пропонованій розвідці, присвяченій новому романові Анджея Стасюка, який ще не перекладено українською мовою й не досліджено українськими літературознавцями, йтиметься про багатогранність й амбівалентність сакральних та профанних, індивідуальних та колективних оприявлень топосу ріки як простору пам'яті, з урахуванням художніх утілень і переосмислень концептів дитинства та «малої батьківщини», що утворюють домінантні поетикально-філософські та екзистенційно-психологічні координати літературної суб'єктності у сучасній літературній прозі.

2. Аналіз основних досліджень та публікацій

У дослідженні літературних утілень та перевтілень сакральної символіки, зокрема сакральних сенсів пам'яті, оприявлених в образах ріки та дитинства, спираємося на широкий науковий дискурс нині вже класичних концепцій, що стосуються трактування символу ріки. Приміром, у відомому «Словнику символів» Владислава Копалінського ріка тлумачиться як універсальний архетип життєвого потоку, що поєднує початок і кінець, народження і

смерть (Kopaliński, 2012, с. 365). Таке значення актуалізується у романі Стасюка «Ріка дитинства»: ріка Буг є реальною географічною межею та символом сакрального переходу, який пов'язує індивідуальний досвід із колективними уявленнями про час і буття.

Ключове трактування символу ріки, що на нього спираємось у розвідці, міститься у широко поціновуваному «Словнику символів» каталонського письменника й мистецтвознавця Хуана Едуардо Керлота, який наголошує на тісній спорідненості у літературно-мистецькому топосі ріки творчої й відроджувальної сили природи та проминання часу, адже, з одного боку, ріка «символізує родючість і послідовне зрошення землі, а з іншого – незворотний плин часу, а отже, покинутість і забуття» (Cirlot, 2006, с. 358)*. Саме така амбівалентна оприявленість пам'яті увиразнює найістотніший філософсько-екзистенційний сенс інтерпретованого роману: пам'ять, як і ріка, має природні зумовленості й структурні особливості течії з усіма її натуральними змінами, а водночас – цій течії неминуче притаманні висихання, зникання, забуття. Драматизм переплетіння відродження і зникання пам'яті дитинства, повернення до джерел і осамітнення утворює один із центральних стрижнів нарації роману та відбиває важкий досвід літературного суб'єкта.

Поміж найвагоміших трактувань, що стосуються сакрального простору пам'яті, вираженого через топос ріки, акцентуємо біблійну символіку, описану німецьким дослідником Манфредом Луркером (Lurker, 1989), та енциклопедичну розвідку видатного польського мовознавця, етнолінгвіста, фольклориста й славіста Єжи Бартмінського, який розлого витлумачив топос ріки у контексті народних символів та стереотипів (Bartmiński, 1999, с. 324–334).

У методологічній базі дослідження містяться також стисло тематичні розвідки. Приміром, есей Катерини Калитко, відомої української поетки й прозаїкині, яка трактує образ ріки як багатозначну метафору, що сягає символу віри, долі й мови – тих стихій і духовних вартостей, що формують внутрішню людину (Калитко, 2013). Такий погляд перегукується з інтерпретованим романом Стасюка, де ріка – не тільки географічна реальність, а й жива тканина мови й культури, яка постійно оновлюється й водночас зберігає пам'ять поколінь. Цікавими та інтерпретаційно продуктивними є також розвідки Яни Василенко про семантичний простір топосу ріки на прикладі Дніпра (Василенко, 2022) – ріки, що так само сильно оприявнює символіку й реальність профанно-сакрального помежів'я, як і Буг у романі Стасюка, та Йоанни Поцяск-Картечки, котра зосереджується на асоціативно-

* Тут і далі переклади польськомовних цитат українською мовою, в тому числі уривків з роману Анджея Стасюка «Ріка дитинства» – авторок статті, В.М. та Ю.П.

міметичних та трансцендентних трактуваннях символу ріки у просторі *sacrum* (Pociask-Karteczka, 2005).

Як суттєвий дослідницький контекст виокремлюємо українську літературну та літературно-критичну рецепцію творчості Андржея Стасюка, яка стосується його доробку, що передував романові «Ріка дитинства». Серед найістотніших суджень та рефлексій про письменництво Стасюка вирізняємо: есей Андрія Любки про значення провінції, «малої батьківщини» у становленні й розгортанні генія відомого в усьому світі письменника (Любка, 2021); інтерпретаційні розважання Катерини Гладкої про знакову збірку малої прози Стасюка «Галицькі оповідання» (Гладка, 2014), яка відкриває у його творчості простір для втілення концептів дитинства, власної провінції, «малої батьківщини», досвіду місця, індивідуально-символічної й колективно-архетипної пам'яті; нарис Юлії Ільченко про ключовий і межовий роман Стасюка «Схід» (Ільченко, 2014), в якому описано складний досвід авторського наратора, його зануреність у світ самотній і покинутий, його осяяння й злами у пошуках самого себе, а також його глибоко усвідомлену самоідентифікацію зі свободою й незалежністю – саме такий моральний імператив керує нині Анджеєм Стасюком, який від початку повномасштабного російського вторгнення в Україну активно й віддано підтримує українське військо, присвячується щоденній волонтерській роботі в межах створеного ним фонду «Лінія фронту», невтомно звертається до поляків із закликом допомагати українцям, які борються й гинуть також і за них. Не випадково одним із ключових сенсів роману «Ріка дитинства», опублікованого 2024 року, під час тривання війни України з російським агресором, як слушно зауважує Яцек Цесляк, є остаточне прощання письменника з Росією та портретування жахів цього світу (Cieślak, 2024), вічним розпалювачем яких є російський тоталітарний терор.

Сакральний простір пам'яті охоплює у романі «Ріка дитинства» глибокі амбівалентні сенси, що сягають універсальної символіки, колективної архетипної пам'яті й складних особистісних досвідів автора й наратора – дитинства як утраченого раю і водночас «ріки порятунку» (Lurker, 1989, с. 206). З опертям на енциклопедично-словникові, тематично фокусовані та рефлексивно-описові джерела пропонується розвідка зміряє до досягнення поетикально-філософської та екзистенційно-психологічної неоднорідності сакральних концептів у досліджуваному романному наративі Анджея Стасюка.

3. Окреслення раніше не вивчених частин досліджуваної проблеми

Сакральний простір пам'яті, що оприявнюється у концептах дитинства та «малої батьківщини», відкриває новий дослідницький шлях та нові інтерпретаційні стратегії, позаяк предметом дослідження є нещодавно

виданий роман Анджея Стасюка, який очікує свого перекладу українською мовою. Пропонована розвідка відкриває українському читачеві та літературознавцеві знаковий текст одного серед чільних авторів сучасної польської літератури, котрий з очевидних причин ще не отримав літературно-критичних та літературознавчих опіній в Україні.

Принагідно варто наголосити, що творчість Стасюка уже понад чверть століття присутня в українському рецептивному дискурсі: українською перекладено шість його книжок, автор має кількох майстерних перекладачів, серед яких Наталя Чорпіта (Стасюк, 2001), Остап Сливинський (Стасюк, 2007), Богдана Матіяш (Стасюк, 2009), Тарас Прохасько (Стасюк, 2014, 2015), Богдан Ославський (Стасюк, 2017). Прикметно, що саме Тарас Прохасько, блискучий письменник і перекладач, здійснив переклад двох ключових літературних текстів Анджея Стасюка – «Галицькі оповідання» та «Схід». Конче годилося б доповнити це поєднання перекладом книги малої прози «Дукля», у якій вибудовується текст власного місця, персональної провінції, «малої батьківщини» як *axis mundi*, як індивідуального всесвіту, який охоплює складний досвід життя, уяву й фантазії, злети й падіння, гріхи й очищення, пам'ять і забуття автора та літературного суб'єкта. Саме ці три книги Стасюка – «Галицькі оповідання», «Дукля» та «Схід» – формують претекст для глибшого розуміння його роману «Ріка дитинства».

Польські читачі й літературно-критична спільнота з ентузіазмом прийняли новий роман культового автора, тож спостерігаємо розмаїті трактування сенсів, символів та образів «Ріки дитинства». Варто виокремити погляди й думки, висловлені у рецензіях, оглядах та інтерв'ю, зокрема Патриком Закшевським (Zakrzewski, 2024); Робертом Сольським, який провокує читача питанням, чи книга Стасюка є лише сентиментальною подорожжю у щасливе минуле й одразу розвіює цю ілюзію (Solski, 2024); Яцеком Цесляком, який зосереджується на найдраматичніших сенсах роману, пов'язаних з усвідомленням російських злочинів (Cieślak, 2024); Даріушем Новацьким з його трактуванням Бугу в романі як святої та проклятої ріки (Nowacki, 2024), що безпосередньо торкається нашої проблеми дослідження, позаяк обидва змістові маркери – святість та прокляття – мають очевидне сакральне значення; Юстиною Соболевською, яка темою для розмови про драматизм досвідів у романі Стасюка обирає його ж слова «Не можна безкарно дивитися на цю країну» (Sobolewska, 2024), котрі промовляють про гнітюче почуття відповідальності кожної людини за злочини, мовчазним свідком яких вона була – цей біль важкої пам'яті про злочини й причетності свідка добре знайомий авторові «Ріки дитинства»; врешті інтерв'ю Міхала Совінського, в якому Стасюк визнає, що справжній світ завжди залишатиметься

цікавішим за той, про який йому вдалося написати (Sowiński, 2024). Ці слова автора переконують, що з-під його пера надалі виходитимуть непрості для інтерпретації світи, в яких він повсякчас залишатиме сліди своєї пам'яті й персонального досвіду. Саме їх маємо на меті віднайти через осмислення феномену сакрального простору пам'яті у романі «Ріка дитинства». Досягнення дослідницької мети передбачає концептуалізацію споріднених топосів дитинства й «малої батьківщини» та їх вираження в особистому всесвіті авторського наратора; з'ясування символіки ріки як сакрального образу, що поєднує індивідуальну та колективно-архетипну пам'ять; осягнення авторських стратегій сакралізації профанного досвіду через наратив пам'яті та літературну міфотворчість.

4. Виклад основного матеріалу

У літературі XX–XXI століть особливого значення набуває поняття «малої батьківщини» – простору, в якому формується людина, її світогляд, система цінностей, відчуття власного місця у світі. Для Анджея Стасюка, одного з чільних авторів польської літературної сучасності, дитинство й простір, у якому воно минало, є не лише спогадом чи ностальгійним мотивом, а сакральним виміром існування. У романі «Ріка дитинства» письменник повертається до рідних околиць, щоб через них осмислити власну ідентичність, культурні корені та універсальні закони буття.

Дитинство у книзі Стасюка не просто етап біографії. Воно стає ключем до розуміння того, ким є людина, як вона відчуває, переживає, досвідчує та герменевтично засвоює час і простір. Саме тому місця, де відбувалося перше знайомство з природою, людьми, мовою й культурою, набувають у Стасюка сакрального виміру. Його ріка дитинства – це не лише конкретна ріка Буг, а й символічний простір межі, зустрічі різних культур, мов, досвідів і традицій. Вона є водночас реальною географічною межею й метафорою того, що формує людину в умовах пограниччя, себто помежів'я у розумінні екзистенційно-психологічному, філософсько-символічному та культурно-антропологічному.

Основоположним у романі «Ріка дитинства» є феномен «малої батьківщини». Це не столиця, не центр, а периферія, де щоденність тісно переплітається з історією, а приватна пам'ять – з колективною. Для письменника важливим є те, що простір дитинства зберігає у собі сліди поколінь, подій, голосів і мов. Саме у цьому багатоголосі народжується відчуття й потреба сакральності: місце вміщує більше, ніж може побачити око – воно є архівом пам'яті, священною землею, до якої прагнеш повернутися: «Я уявляв собі, як обгорілі рештки все ще мандрують

підземними потоками до джерела ріки, а холодна й чиста вода несе їх за течією крізь край такий прекрасний, яким тільки й може бути країна дитинства. По дорозі до них приєднуються частинки, атоми й розпорошені, розчинені останки всіх інших померлих, убитих та спалених, а річкові води несуть їх, змішують, примирюють і, скажімо так, відпускають їм гріхи – якщо хтось вірить у такі річі» (Stasiuk, 2024b, с. 135).

Течія ріки єднає усіх – живих і померлих, усіх примирює, усім відпускає гріхи. Зі «Словника біблійних образів та символів» Манфреда Луркера довідуємося, що на середньовічних іконах та літографіях чотири ріки, які текли у садах Едема, символізували чотири Євангелія, відтак усі ці річкові потоки зливалися в один струмінь: «Цей струмінь обтікає всю землю і впадає в рай, себто плине у напрямку, протилежному до чотирьох райських потоків, і приносить до раю річі набагато цінніші за ті, що звідти витікають» (Lurker, 1989, с. 207). У романі Стасюка спостерігаємо подвійну, двосторонню течію ріки: з одного боку, ріка несе у своїх водах усе те, що профанне, земне, швидкоплинне, а з іншого – змінює напрям течії й перетворює профанне на сакральне, тож звичайні спогади з дитинства трансформуються у сакральну вартість, до якої авторський наратор повсякчас повертається, яку воскрешає у своїй пам'яті, аби у ній очиститися від гріхів й урятуватися.

У Новому Заповіті ріка Йордан є свідком багатьох важливих сакральних подій: мешканці Юдеї визнавали у ній свої гріхи й приймали хрещення від Івана Хрестителя, Ісус прийшов до Йордану з Галілеї, де був охрещений Іваном. У Луркера читаємо: «З погляду історії релігії, очищення від гріхів пов'язувалося з давнім уявленням про відродження через вихід із материнського лона води» (Lurker, 1989, с. 207). Праматеринська ідея порятунку втілюється у книзі Стасюка через визнання гріхів та вибавлення від них. Сакрум очищення має в романі явне й приховане значення: ріка є уособленням пам'яті, її утриваленням та відродженням, поверненням до дитинства, але разом з тим течія річкової води очищає від травматичних спогадів, рятує від важкої пам'яті, змиває гріхи.

Про порятунок, що плине від Бога, наче ріка, і про те, що висихання ріки приносить нещастя, йдеться у Книзі пророка Ісаї (Іс 9, 5); у Книзі Сираха мудрість Заповіту прирівнюється до повноводної ріки (Сир. 24, 23–30); серед богів Вавилону один мав ім'я «Ріка порятунку» (Lurker, 1989, с. 206). У романі Стасюка ріка також містить сенс зцілення й порятунку у двох вимірах одночасно – природному, профанному, та сакральному, трансцендентному.

Первнева сакральність топосу ріки міститься у стихії води, яку розмаїто, іноді радикально протилежно трактували у давніх традиціях, зокрема слов'янських. Вода у культурній традиції найчастіше символізує життя, рух, очищення, відродження, але й проминання, і смерть. У романі Стасюка

ріка сповнює усі ці чинності. Вона розділяє й водночас поєднує. Це також межа, яка нагадує про історичні кордони Польщі й України, але й жива стихія, що дозволяє людині відчувати свою нерозривну єдність з природою. У пам'яті письменника ріка стає своєрідною священною географією, де плин часу оприявнюється особливо пронизливо. Дитячі переживання, пов'язані з рікою, перетворюють її на символ вічності, на знак того, що позірно малі й непомітні місця мають глибокий екзистенційний потенціал.

У першому томі укладеного Єжи Бартмінським та єдиного у своєму роді «Словника народних стереотипів і символів», присвяченого стихіям землі, води й підземелля, читаємо про традиційно-фольклорну символіку ріки: «Вода, що у великій кількості тече природним річищем і прямує до моря, сприймається у польській народній культурі як сила одночасно доброзичлива й руйнівна. У народних піснях виступає як тло любовних пригод та місце смерті й злочинів. Виконує функцію межі, що розділяє терен у фізичному, а також культурному й етнічному сенсах – на безпечний та небезпечний простори, на смуги життя та смерті» (Bartmiński, 1999, с. 324). Ріка Буг у поетичній уяві й життєвому досвіді Стасюка є саме таким амбівалентним поєднанням, що знаходить своє вираження у романі як привітність й привабливість рідного місця, власної «малої батьківщини», сентиментальність спогадів з дитинства і водночас як загроза й нищівна сила, як відродження у пам'яті перших інтимних переживань і як місце конфліктів, злочинів та смертей. Ріка Буг як межа між персональними досвідами, переживаннями й спогадами автора й наратора проникливо втілена у романі. Втілена вона також як межа у глибшому й драматичнішому розумінні: чіткий поділ на два береги, два різні культурно-етнічні терени й урешті – розділені території життя та смерті.

У цих позірно профанних спостереженнях символіки ріки у романі Стасюка є безумовний вміст сакрального, передусім у царині людської екзистенції та трактуванні часу. Бартмінський тлумачить: «Завдяки своєму рухові, впаданню в озера й моря, ріка є символом людської екзистенції, часу й проминання, розмаїття змін і постійного оновлення» (Bartmiński, 1999, с. 324). Так само істотно, що традиційне усвідомлення сакральної символіки ріки як часу й пам'яті у персональній людській екзистенції та архетипній таємниці буття має вираження у категоріях одкровення, провидіння, болю й смерті: «Часте трактування ріки як провидиці виникало з факту, що вона витікає з-під землі, а отже, з таємничого потойбічного світу. Вважалося, що „ріка смерті” виникає зі сліз болю після втрати близьких» (Bartmiński, 1999, с. 325).

Згідно з народними повір'ями, велика ріка є загрозою для людини, міститься на межі між чистилищем та раєм. Буг – це велика ріка, і вона несе

загрозу для літературного суб'єкта Стасюка, стає джерелом екзистенційного страху, що має профанне походження з народної міфотворчості, однак його чуттєва сутність, перевтілення в художній уяві та втілення у текст формують у романі сакральний простір пам'яті. Ріка дитинства оприявнюється у книзі радше як межа, що не надто ототожнюється з раєм дитинства, щасливим ідилічним простором – вона часто уособлює саме загрозу, перешкоду, яку наратор намагається подолати у своїй внутрішній людині та зовнішніх діях й учинках. Авторському нараторові роману добре відомі «сльози болю» свідка втрат і смертей, винищення й забуття, що їх у своєму лоні назавжди поховали річкові води. Для Стасюка та його літературного двійника Буг став реальною й сакральною «рікою смерті», яка формує особистий простір пам'яті.

Водночас місце й пам'ять дитинства у романі – це також простір свободи. Для дитини світ є відкритим, повним таємниць і можливостей. Стасюк передає атмосферу перших дитячих відкриттів – запахів, звуків, барв, які з часом формують ідентичність, стають її чуттєво досвідченими й уявленими компонентами. Простір дитинства ідеалізується у пам'яті й завдяки цьому стає сакральним: він не зникає, а перетворюється у письменницькій уяві на святилище дитячого досвіду, до якого автор повертається упродовж усього життя.

Прикметно, що сакральність у Стасюка, як щойно було проілюстровано, не має суто релігійного виміру. Це радше глибинне, природне усвідомлення значущості місця, яке формує уяву й світогляд. Авторський наратор відчуває уважне й трепетне ставлення до землі, що його виховала, до історії, що закарбувалася у ландшафті його «малої батьківщини». Дитячі роки, проведені серед природи, серед селянських обрядів та багатомовності географічно-культурно-етнічного помежів'я, слугують фундаментом, на якому збудовано доросле розуміння культури, історії й людини. У цьому сенсі ріка дитинства – не лише персональний екзистенційно-психологічний символ, а й метафора, відкрита читачеві у своїй амбівалентності значень життя, мудрості, пам'яті.

Наратор ділиться з читачем заповітним досвідом безперервної життєвої мандрівки уздовж течії ріки свого дитинства: «Потім, упродовж усіх цих років, я мандрував уздовж її річища, мені здавалося, що вона нагадує зелену й холодну кров, яка тече крізь моє життя. Оживляє його. І що пейзаж наших ранніх років – це єдина доступна нам вічність. І що ми повсякчас повертаємось туди, коли сили нас покидають» (Stasiuk, 2024b, с. 139). Течія ріки, річкові води персоніфікуються як кров власного життя, як його наповнення й оновлення на фізичному, чуттєвому рівні, а водночас на рівні сакральному, позаяк ріка дитинства та конечні до неї повернення стають для авторського наратора вічністю, щоразу наново досвідчуваним

sacrum. Спираючись на народні повір'я й прислів'я, Єжи Бартмінський концептуалізує: «Ріка – це вени землі, вода – її кров» (Bartmiński, 1999, с. 334). Саме так це відчуває Стасюк, через власну кров ідентифікуючись з водами ріки свого дитинства.

У дорослому віці повернення до місця дитинства, «малої батьківщини» можливе лише через пам'ять і слово. Стасюк перетворює власні спогади на літературний текст, що сам по собі стає формою сакралізації. Адже коли ми називаємо речі, місця, образи, то наділяємо їх новим життям, виводимо з небуття. У цьому контексті вельми істотним є сакральний акт особистої розмови з рікою, про який читаємо у Єжи Бартмінського: «Ріка – це повірниця осамітнених, зневірених людей, які на її березі скаржаться на свою лиху долю...» (Bartmiński, 1999, с. 329). Книгу Стасюка цілком аргументовано можна трактувати як розмову зі сакралізованою у пам'яті рікою дитинства – про особисті жалі, випробування, самотність, зневіру й розпач, про швидкоплинність часу й смерть, але й про оновлення, відродження душі. Така гетерогенність сакрального простору пам'яті притаманна нарації роману, генологічну природу якого можемо окреслити як розмову з рікою, що є пропозицією нового жанрового різновиду роману, відмінного від відомої наративної форми роману-ріки.

У наративі розмови з рікою прикметним стає чинник жіночності та материнства. Бартмінський наголошує, що в усній народній творчості, зокрема у казках, ріка «символізує жіночність і материнство, що підтверджує її властивості, притаманні жіночій природі: примхлива, похмура, сумна, неспокійна, тиха, красива» (Bartmiński, 1999, с. 334). У символічній амбівалентності сакральної природи топосу ріки, oprіч фундаментальних значень межі, часу, проминання й смерті, у романі Стасюка увиразнюється сенсотворча снага позитивних змін, відновлення й відродження, що можливі завдяки сповідуванню вартостей материнства й жіночності як первневих енергій, що запевняють світові гармонію й тяглість.

Пам'ять у книзі «Ріка дитинства» працює як міфотворчий механізм: не просто зберігає факти, а й наділяє їх новими сенсами, робить сакральними. Завдяки цьому дитячий досвід стає не лише приватним, а й універсальним – зрозумілим кожному, хто колись переживав подібні відчуття свого раннього життя. Місце дитинства оприявнюється як сакральний простір, у якому поєднуються особисті спогади, культурні коди, історична пам'ять та універсальні символи. Це не лише топографія дитячих років, а й духовна мапа, що супроводжує людину упродовж усього життя. Через топос ріки та помежів'я «малої батьківщини» письменник зображує дитинство як джерело, з якого витворюється ідентичність, тому воно набуває значення священного місця у людському досвіді.

На переконання Владислава Копалінського, «ріка – це символ життєвого потоку й плину часу, позаяк її початок і кінець репрезентують народження і смерть» (Kopaliński, 2012, с. 365). У романі «Ріка дитинства» Анджей Стасюк увиразнює це, коли описує весняний розлив Бугу як циклічну ритуальну мить повернення до джерел. Ріка Буг є одночасно реальною географічною межею і символом сакрального поділу. Для дитини ріка – це стихія, яка притягує й водночас лякає, місце забав і небезпеки, простір переходу від реального до уявленого світу. Цікавими у цьому контексті є рефлексії Катерини Калитко: «Річки є для мене підставою вірити в те, що людська історія не закінчується. Кожна річка – глибока і звивиста, як доля. І ще вона схожа на мову – так само дихає, у неї так само на дні кров, черепи героїв, гіркий осад і таємниці майбутнього» (Калитко, 2013). Поетка говорить про метафізичний вимір ріки, що уособлює нескінченність історії, складність людської долі й живу динаміку мови. Ріка стає простором пам'яті й надії, зберігає сліди минулого та потенціал майбутнього.

Як уже наголошувалося, у культурній традиції ріка зазвичай символізує перехід – між життям і смертю, дитинством і дорослістю, відомим і невідомим. У художній уяві Стасюка ця символіка оживає – ріка дитинства не лише відокремлює минуле від теперішнього, а й залишається священним топосом пам'яті, що нагадує людині про її джерела. Ріка у романі – це *axis mundi* – вісь світу, що поєднує людину з природою, історією та трансцендентним, територія первісної гармонії, де людина відчуває себе частиною всесвіту.

Методологічне підґрунтя розвідки доводить символіку ріки як сакральної межі, переходу – ритуального акту, що відокремлює минуле від нового стану. Такі спостереження виносимо з лектури роману Стасюка: переправа, купання, стежка до Бугу – це не лише спогади, а символічні ініціації. Ріка стає метафорою невинного плину часу, однак, на відміну від абстрактного часу годинника, – це час живий і соматично відчутний. Наратор досвідчує його тілесно: у холодній воді, у блиску сонця, у зміні пір року. Визнає: «Я навчився часу від ріки: вона завжди текла далі, навіть коли я зупинявся й думав, що ця мить триватиме вічно» (Stasiuk, 2024b, с. 45).

Ріка структурує досвід дитинства, робить його неповторним і нескінченно повторюваним. Людина не існує у відриві від світу, є елементом більшої цілості. Ріка часу, її безперервна течія змінює не лише довкілля, а й внутрішній світ людини, її спогади й цінності. Дитинство формує первневу течію нашої екзистенції, яка визначає подальший життєвий шлях і впливає на нього. Минуле не зникає, воно стає частиною ширшого потоку, а кожен із нас – лише крапля у цій вічній ріці, що формує як індивідуальну, так і колективну пам'ять.

Дослідниця сакральної символіки ріки Йоанна Поцяск-Картечка концептуалізує: «Ріки у реальному світі були наділені мітичним сенсом; переправа через ріку вимагала фізичного зусилля, але водночас містила й символічне значення: означала перехід до іншого світу, світу з іншими властивостями. Недарма шлях померлого до потойбіччя мусив пролягати через ріку» (Pociask-Karteczka, 2005). У романі Стасюка цей мотив простежується у спогадах з дитинства: ріка – це і межа, і простір переходу, і таємниця.

Попри те, що дитинство описане у книзі доволі хаотично, саме воно стає фундаментом ідентичності. Відтворення хаосу спогадів – це спроба осмислити власне доросле життя. Ріка виконує у романі роль ключового символу хаосу. Її течія непередбачувана – вона змінюється залежно від пори року, погоди, навіть години доби. Для дитини ріка – це і стихія, і таємниця, і загроза. Топос ріки містить два виміри: хаотичний – непередбачуваний рух, стихійність, небезпека; часовий – безперервна плинність, яка структурує досвід. Для авторського наратора ріка дитинства є рівночасно досвідчуванням часу та метафорою хаосу, вчить невідворотності змін й непевності буття. Ось як говорить про це наратор роману Стасюка: «Іноді я боявся ріки. Вона могла знести все, що здавалося нерухомим: дерево, човен, навіть берег. Але саме тому я відчував, що вона сильніша за нас, і що час від часу у ній щось криється» (Stasiuk, 2024b, с. 78). Отож, ріка стає втіленням дитячого досвідчування хаосу, що згодом перетворюється на усвідомлення часу. Дорослий Стасюк споглядає на хаотичний простір свого дитинства як на джерело творчої енергії. Визнає, що саме ріка навчила його відчувати й називати світ: «Тепер я знаю, що саме з цього хаосу виросли мої слова. Ріка навчила мене говорити, бо її течія була мовою, якою я намагався говорити» (Stasiuk, 2024b, с. 117).

Авторський наратор роману «Ріка дитинства» говорить мовою ріки, мовою свого власного місця на мапі світу, мовою своєї «малої батьківщини», мовою пам'яті, яка береже його автентичну людську ідентичність й формує його письменницьку уяву.

5. Висновки та перспективи дослідження

У романі Анджея Стасюка «Ріка дитинства» сакральний простір пам'яті оприявнюється як унікальне поєднання індивідуального досвіду, колективних архетипів та культурних кодів. Дитинство для письменника – не лише біографічний етап, а фундаментальний вимір існування, що детермінує способи відчування часу, простору й самого себе. Топос дитинства досягається автором як «мала батьківщина» – обшир, в якому інтимні спогади переплітаються з історією й традицією, утворюючи духовну географію пам'яті.

Центральним образом-категорією, що структурує простір пам'яті, є ріка Буг з її реальною топографією, сакральною символікою переходу, метафоричністю хаосу й плинністю часу. Ріка втілює досвід пам'яті письменника й наратора з усім спектром важких споминів, стає мовою авторської екзистенції та стрижнем творчої уяви. Через топос ріки Стасюк розкриває універсальні теми життя та смерті, страху й свободи, історичної пам'яті та індивідуальної ідентичності. Ріка у книзі утворює *axis mundi* – вісь, що поєднує приватний досвід із колективним несвідомим, локальне з універсальним, минуле з теперішнім, природне з трансцендентним, профанне зі сакральним. На питання: «Коли пригадаєш собі Буг твого дитинства, то які органи чуття активуєш?», – Стасюк відповів: «Нюх. Пахло болотом, найпрекрасніші аромати. Пахло коровами... Усе це я вже описував. Відчуття ріки, коли тепло, задущливо, спекотно. І, звісно, зір, саме так» (Stasiuk, 2024a).

Підсумовуючи, варто наголосити, що сакральний простір пам'яті у романі Анджея Стасюка «Ріка дитинства» не є статичним, містить виразисту динаміку, що формує наратив через літературну міфотворчість та концептуалізацію індивідуального досвіду, власного місця, персонально відчутого простору й часу. Повернення у пам'яті до місць дитинства – не лише акт ностальгії та сентиментальних споминів, а спосіб віднайти на помежів'ї профанного й сакрального власні культурні джерела, довірити читачеві універсальний досвід свого автентичного, первневого світу.

Здійснена інтерпретація роману «Ріка дитинства» доводить персональність та універсальність дитинства як сакрального простору пам'яті, що в ньому формуються й оприявнюються особиста ідентичність людини, символічний центр світу, культурно-антропологічні та поетикально-філософські основи міфопоетичної мови сучасної літератури.

У подальших дослідженнях творчості Анджея Стасюка акцентуватимуться міждисциплінарні стратегії літературної інтерпретації, зокрема споріднені з літературною антропологією, геопоетикою, філософією пам'яті та філософією Іншого, а також з літературною компаративістикою, в межах якої доцільно здійснити спроби прочитання письменницького феномену Стасюка у контексті сучасної української літератури, серед іншого у суголосі з текстами Тараса Прохаська, котрий є автором блискучих перекладів прози Стасюка, Юрія Андруховича, у двоголосі з яким ще в далекому 2001 році було видано спільну книгу «Моя Європа», Сергія Жадана, якому під час війни Стасюк дієво доводить свою солідарність з Україною, Андрія Любки та інших українських письменників, з якими Анджей Стасюк особисто знається й приязниться.

Слід визнати, що в сучасному українському літературознавчому дискурсі обмаль досліджень, присвячених творчості Стасюка, тож

пропонована розвідка має на меті стати спонукою до зацікавлення постаттю й прозою одного серед найзнаковіших письменників у сучасній східноєвропейській літературі.

Література

1. Василенко Яна 2022. Семантичний простір топосу ріки: Дніпро. In: *Матеріали II Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті Святих Кирила і Мефодія*. Київ–Софія–Харків–Шумен: Харківське історико-філологічне товариство, с. 223–230. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7bce354-b630-4710-937d-c2326ce460ac/content>
2. Гладка Катерина 2014. «Галицькі оповідання»: пошуки польської душі Анджея Стасюка. <https://starylev.com.ua/blogs/galycki-opovidannya-poshuku-polskoyi-dushi-andzheya-stasyuka> (Дата звернення: 20.09.2025).
3. Ільченко Юлія 2014. Схід більш сексі. <https://zbruc.eu/node/26996> (Дата звернення: 20.09.2025).
4. Калитко Катерина 2013. Річка як символ віри. *Український журнал* 5–6. <https://kkateryna.wordpress.com/2013/10/04/річка-як-символ-віри/> (Дата звернення: 20.09.2025).
5. Лоза Павло 2024. Анджей Стасюк: «Буг – там зараз межа війни». <https://nasze-slowo.pl/andzej-stasyuk-bug-tam-zaraz-mezha-vijny/> (Дата звернення: 20.09.2025).
6. Любка Андрій 2021. Анджей Стасюк. Всесвітньо відомий письменник із глухого села. <https://novapolshcha.pl/article/andzhei-stasyuk-vsiesvitno-vidomii-pismennik-iz-glukhogo-sela/> (Дата звернення: 20.09.2025).
7. Стасюк Анджей 2001. *Дев'ять*. Переклад Наталя Чорпіта. Львів: Класика.
8. Стасюк Анджей 2007. *Дорогою на Бабадаг*. Переклад Остап Сливинський. Київ: Критика.
9. Стасюк Анджей 2009. *Фадо*. Переклад Богдана Матіяш. Київ: Грані-Т.
10. Стасюк Анджей 2014. *Галицькі оповідання*. Переклад Тарас Прохасько. Львів: Видавництво Старого Лева.
11. Стасюк Анджей 2015. *Схід*. Переклад Тарас Прохасько. Львів: Видавництво Старого Лева.
12. Стасюк Анджей 2017. *Як я став письменником. Спроба інтелектуальної автобіографії*. Переклад Богдан Ославський. Брустурів: Diskursus.
13. Bartmiński, Jerzy red. 1999. *Słownik stereotypów i symboli ludowych. Kosmos. Ziemia, woda, podziemie (Tom I)*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
14. Cieślak, Jacek 2024. Andrzej Stasiuk żegna się z Rosją. „Rzeka dzieciństwa” portretuje okrucieństwa świata. <https://www.rp.pl/literatura/art40480631-andrzej-stasiuk-zegna-sie-z-rosja-rzeka-dziecinstwa-portretuje-okrucienstwa-swiata> (Дата звернення: 20.09.2025).
15. Cirlot, Juan Eduardo 2006. *Słownik symboli*. Przekład Ireneusz Kania. Kraków: Znak.
16. Kopaliński, Władysław 2012. *Słownik symboli*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm.

17. Lurker, Manfred 1989. *Słownik obrazów i symboli biblijnych*. Tłumaczył Kazimierz Romaniuk. Poznań: Pallottinum.
18. Nowacki, Dariusz 2024. *Rzeka święta i przeklęta. Nowa książka Stasiuka to dobro literackie z wysokiej półki*. <https://wyborcza.pl/7,75517,31042823,rzeka-swieta-i-przekleta-nowa-ksiazka-stasiuka-to-dobro-literackie.html> (Дата звернення: 20.09.2025).
19. Pociask-Karteczka, Joanna 2005. *Rzeka i sacrum*. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/a11610c6-1d4a-42c5-9a10-5bd7588e3f7c/content> (Дата звернення: 20.09.2025).
20. Sobolewska, Justyna 2024. „Nie można bezkarnie patrzeć na ten kraj”. *Stasiuk w nowej książce zabiera nas nad Bug*. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/2256511,1,nie-mozna-bezkarnie-patrzec-na-ten-kraj-stasiuk-w-nowej-ksiazce-zabiera-nas-nad-bug.read> (Дата звернення: 20.09.2025).
21. Solski, Robert 2024. „Rzeka dzieciństwa”. *W meandrach sentymentu?* <https://kacikpopkultury.pl/rzeka-dziecinstwa-w-meandrach-sentymentu-recenzja/> (Дата звернення: 20.09.2025).
22. Sowiński, Michał 2024. *Świat jest zawsze ciekawszy niż to, co uda się o nim napisać*. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/andrzej-stasiuk-swiat-jest-zawsze-ciekawszy-niz-co-uda-sie-o-nim-napisac-187089> (Дата звернення: 20.09.2025).
23. Stasiuk, Andrzej 2024a. *Nie mogę bez przerwy jeździć na step*. <https://www.dwutygodnik.com/arttykul/11332-nie-moge-bez-przerwy-jezdzic-na-step.html> (Дата звернення: 20.09.2025).
24. Stasiuk, Andrzej 2024b. *Rzeka dzieciństwa*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
25. Zakrzewski, Patryk 2024. *Andrzej Stasiuk, „Rzeka dzieciństwa”*. <https://culture.pl/pl/dzielo/andrzej-stasiuk-rzeka-dziecinstwa> (Дата звернення: 20.09.2025).

References

1. Vasylenko, Yana 2022. Semantyczny prostor toposu ręki: Dnipro [Semantic space of the river topos: Dnipro]. In: *Materialy II Mizhnarodnoyi slavistichnoyi konferenciyi, prysviachenoyi pamyati Sviatykh Kyryla i Mephodiya*. Kyiv–Sophiya–Kharkiv–Shumen: Kharkivske istoryko-philolohichne tovarystvo, s. 223–230. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7bce354-b630-4710-937d-c2326ce460ac/content> (In Ukrainian)
2. Hladka, Kateryna 2014. „Halycki opovidannya”: poshuky polskoyi dushi Andzheya Stasyuka [“Galician Stories”: Andrzej Stasiuk’s Search for the Polish Soul]. <https://starylev.com.ua/blogs/galycki-opovidannya-poshuky-polskoyi-dushi-andzheya-stasyuka> (Accessed: 20.09.2025). (In Ukrainian)
3. Ilchenko, Yulia 2014. *Skhid bilsh sexi* [East is more sexy]. <https://zbruc.eu/node/26996> (Accessed: 20.09.2025). (In Ukrainian)
4. Kalytko, Kateryna 2013. *Richka yak symvol viry* [The river as a symbol of faith]. <https://kkateryna.wordpress.com/2013/10/04/richka-yak-symvol-viry/> (Accessed: 20.09.2025). (In Ukrainian)

5. Loza, Pavlo 2024. *Andzhey Stasyuk: „Buh – tam zaraz mezha viyny”* [Andrzej Stasyuk: “The Bug is the border of war now”]. <https://nasze-slowo.pl/andzhey-stasyuk-bug-tam-zaraz-mezha-viyny/> (Accessed: 20.09.2025). (In Ukrainian)
6. Lyubka, Andriy 2021. *Andzhey Stasyuk. Vsesvitnyo vidomyy pysmennyk iz hlukhoho sela* [Andrzej Stasyuk. A world-famous writer from a backwater village]. <https://novapolshcha.pl/article/andzhei-stasyuk-vsesvitno-vidomii-pismennik-iz-glukhogo-sela/> (Accessed: 20.09.2025). (In Ukrainian)
7. Stasyuk, Andzhey 2001. *Devyat’* [Nine]. Lviv: Klasyka. (In Ukrainian)
8. Stasyuk, Andzhey 2007. *Dorohoyu na Babadag* [On the way to Babadag]. Kyiv: Krytyka. (In Ukrainian)
9. Stasyuk, Andzhey 2009. *Fado* [Fado]. Kyiv: Hrani-T. (In Ukrainian)
10. Stasyuk, Andzhey 2014. *Halyc’ki opovidannya* [Galician stories]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (In Ukrainian)
11. Stasyuk, Andzhey 2015. *Skhid* [East]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (In Ukrainian)
12. Stasyuk, Andzhey 2017. *Yak ya stav pysmennykom. Sproba intelektualnoyi avtobiographiyi* [How I Became a Writer. An Attempt at an Intellectual Autobiography]. Busturiv: Diskursus. (In Ukrainian)
13. Bartminsky, Yezhy red. 1999. *Slovník stereotypů i symbolů lidových. Kosmos. Zemya, voda, podzemye (Tom I)* [Dictionary of Folk Stereotypes and Symbols. Space. Earth, Water, Underground (Volume I)]. Lyublin: Vydavnitstvo Universytetu Maryi Curie-Sklodovskyye. (In Polish)
14. Tsyes’lak, Yatsek 2024. *Andzhey Stasyuk zhegna sye z Rosy. „Zheka dzyetsinstva” portretuye okruysyenstva svyata* [Andrzej Stasiuk bids farewell to Russia. “The River of Childhood” portrays the cruelties of the world]. <https://www.rp.pl/literatura/art40480631-andrzej-stasiuk-zegna-sie-z-rosja-rzeka-dziecinstwa-portretuje-okrucienstwa-swiata> (Accessed: 20.09.2025). (In Polish)
15. Cirlot, Juan Eduardo 2006. *Slovník symbolů* [Dictionary of symbols]. Krakuv: Znak. (In Polish)
16. Kopalinsky, Vladyslav 2012. *Slovník symbolů* [Dictionary of symbols]. Varshava: Ofitsyna Vydavnychy Ryt. (In Polish)
17. Lurker, Manfred 1989. *Slovník obrazů i symbolů biblií* [Dictionary of Biblical Images and Symbols]. Poznan: Pallottinum. (In Polish)
18. Novatsky, Daryush 2024. *Zheka svyenta i psheklyenta. Nova ksyonzhka Stasyuka to dobro literatskye z vysokyey pulki* [A sacred and cursed river. Stasiuk's new book is a literary masterpiece of the highest order]. <https://wyborcza.pl/7,75517,31042823,rzeka-swieta-i-przekleta-nowa-ksiazka-stasiuka-to-dobro-literackie.html> (Accessed: 20.09.2025). (In Polish)
19. Potsiask-Kartechka, Yoanna 2005. *Zheka i sacrum* [The river and the sacrum]. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/a11610c6-1d4a-42c5-9a10-5bd7588e3f7c/content> (Accessed: 20 September 2025). (In Polish)
20. Sobolyevska, Yustyna 2024. *„Nye mozhna bezkarnye patshets na ten kray”. Stasyuk v novey ksyonzhtse zabyera nas nad Bug* [“You can’t look at this country with impunity.” In his new book, Stasiuk takes us to the Bug River]. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/2256511,1,nie-mozna->

- bezkarne-patrzec-na-ten-kraj-stasiuk-w-nowej-ksiazce-zabiera-nas-nad-bug.read (Accessed: 20.09.2025). (In Polish)
21. Solsky, Robert 2024. „*Zheka dzyetsinstva*”. *V meandrakh sentymentu?* [“The River of Childhood.” In the Meanders of Sentiment?]. <https://kacikpopkultury.pl/rzeka-dziecinstwa-w-meandrach-sentymentu-recenzja/> (Accessed: 20.09.2025). (In Polish)
22. Sovinsky, Mikhal 2024. *Svyat yest zavshe cyekavshy nizh to, co uda sye o nim napisats* [The world is always more interesting than what can be written about it]. <https://www.tygodnikpowszechny.pl/andrzej-stasiuk-swiat-jest-zawsze-ciekawszyniz-co-uda-sie-o-nim-napisac-187089> (Accessed: 20.09.2025). (In Polish)
23. Stasyuk, Andzhey 2024a. *Nye moze bez pshervy yezdzits na step* [I can't go to the steppe all the time]. <https://www.dwutygodnik.com/artukul/11332-nie-moge-bez-przerwy-jezdzic-na-step.html> (Accessed: 20.09.2025). (In Polish)
24. Stasyuk, Andzhey 2024b. *Zheka dzyetsinstva* [The River of Childhood]. Volovyets: Vydavnistvo Charne. (In Polish)
25. Zakshevsky, Patryk 2024. *Andzhey Stasyuk, „Zheka dzyetsinstva”* [Andrzej Stasiuk, “The River of Childhood”]. <https://culture.pl/pl/dzielo/andrzej-stasiuk-rzeka-dziecinstwa> (Accessed: 20.09.2025). (In Polish)

Сакральний простір пам'яті у романі Анджея Стасюка «Ріка дитинства»

Меньок Віра, кандидат філологічних наук. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра зарубіжної літератури та полоністики, доцент. polcentrum@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2573-3078.

Періг Юлія. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра зарубіжної літератури та полоністики, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти. perigmari2018@gmail.com, ORCID: 0009-0000-8683-7845.

Авторки статті зосереджуються на сакральному та профанному, індивідуальному та колективному оприявленні топосу ріки як простору пам'яті у книзі Анджея Стасюка «Ріка дитинства», з урахуванням художніх утілень і переосмислень концептів малої батьківщини та дитинства. У розвідці проінтерпретовано фундаментальний у романі образ ріки Буг та його перетворення через спогади письменника з реально-профанного, природно-географічного об'єкта на сакральний символ межі, переходу, хаосу, часу, проминання, смерті. Особливу увагу акцентовано на амбівалентності символу ріки: в інтерпретованому романі ріка водночас приваблює й загрожує, пробуджує захоплення й страх, формує перші екзистенційні відчуття й досвіди, які стають основою творчих інтенцій і залишаються знаками важкої пам'яті, складного досвіду. Багатогранну символіку ріки проаналізовано з опертям на класичні концепції Хуана Едуарда Керлота, Манфреда Луркера, Єжи Бартмінського, Владислава Копалінського, в яких ріка трактується як універсальний символ плину життя, смерті й відродження, архетипна межа між світами та між різними людськими досвідами. Символ ріки містить енергію творення й знищення, є місцем любовних переживань та злочину й смерті, у сакральних трактуваннях уособлює пророцтво, книгу завіту й порятунку і водночас межу між гріхом та каяттям, між

чистилицем та раєм. Гетерогенна символіка ріки втілюється у романі Стасюка як сакральна вісь світу (*axis mundi*), що поєднує індивідуальний досвід дитинства з універсальними законами буття. Символіка ріки в інтерпретованому романі – не лише топографія пам'яті, а й особлива «мова дитинства», завдяки якій вибудовується письменницький наратив повернення до джерел. Сакральний простір пам'яті у романі Стасюка оприявнюється у праматеринському концепті визнання гріхів і каяття: пам'ять є плином ріки, що несе порятунком від травматичних досвідів минулого, ріка є і збереженням пам'яті дитинства, і подоланням важких спогадів, змиванням гріхів у водах ріки дитинства. В інтерпретованому романі Стасюка ріка містить ключові прикмети універсального міфологічного та сакрально-біблійного образу, стисло пов'язаного з профанними народними віруваннями, у якому відлунює індивідуальна пам'ять письменника та колективні архетипні уявлення про відродження життя, проминання, смерть і вічність. Запропонований у розвідці підхід поєднує літературну інтерпретацію з культурологічно-антропологічним та архетипно-символічним вимірами, увиразнює значення малої батьківщини та сакральної топографії дитинства для сучасної польської літератури. У перспективі досліджень творчості Анджея Стасюка акцентуватиметься міждисциплінарна інтерпретація, яка охоплюватиме проблеми літературної антропології, культурної географії та геопоетики, філософії пам'яті та компаративних літературознавчих студій, що уможливить нові прочитання прози Стасюка та вивчення його письменницького феномену у контексті сучасної української літератури.

Ключові слова: *Анджей Стасюк, символіка, сакральний простір, ріка, пам'ять, дитинство, хаос, мала батьківщина.*

Sacred space of memory in Andrzej Stasiuk's novel "The River of Childhood"

Vira Meniok, candidate of philological sciences. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Department of Foreign Literature and Polish Studies, associate professor. polcentrum@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2573-3078.

Yuliya Perih. Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Department of Foreign Literature and Polish Studies, MA student. perigmari2018@gmail.com, ORCID: 0009-0000-8683-7845.

The authors of the article focus on the sacred and profane, individual and collective manifestations of the river topos as a space of memory in Andrzej Stasiuk's book "River of Childhood", considering the artistic representations and reinterpretations of the concepts of small homeland and childhood. The study interprets the fundamental image of the Bug River in the novel and its transformation through the writer's memories from a real and profane, natural-geographical object into a sacred symbol of the border, transition, chaos, time, transience, and death. Particular attention is paid to the ambivalence of the river symbol: in the interpreted novel, the river simultaneously attracts and threatens, evokes admiration and fear, shapes the first existential feelings and experiences, which later become the foundation of creative intentions and remain as signs of difficult memory and

complex experience. The multifaceted symbolism of the river is analysed on the basis of the classical concepts of Juan Eduardo Cirlot, Manfred Lurker, Jerzy Bartmiński, and Władysław Kopaliński, who interpret the river as a universal symbol of the flow of life, death, and rebirth, an archetypal boundary between worlds and between different dimensions of human experience. The river symbol encompasses both the energy of creation and destruction, being a place of love, crime, and death; in sacred interpretations, it personifies prophecy, the book of the covenant, and salvation, while simultaneously marking the boundary between sin and repentance, purgatory and paradise. The heterogeneous symbolism of the river in Stasiuk's novel is embodied as a sacred axis of the world (*axis mundi*), which unites the individual experience of childhood with the universal laws of being. The river symbolism in the interpreted novel is not only a topography of memory, but also a special "language of childhood", through which the writer's narrative of returning to the origins is constructed. The sacred space of memory in Stasiuk's novel manifests itself in the ancestral concept of confession and repentance: memory becomes the flow of the river that brings salvation from the traumatic experiences of the past. The river simultaneously preserves childhood memories and enables the overcoming of painful recollections – a symbolic washing away of sins in the water of the River of Childhood. In Stasiuk's novel, the river embodies the essential features of a universal mythological and sacred-biblical image, closely intertwined with profane folk beliefs, in which the writer's individual memory resonates with collective archetypal notions of rebirth, transience, death, and eternity. The approach proposed in this research combines literary interpretation with cultural-anthropological and archetypal-symbolic dimensions, emphasising the importance of the small homeland and the sacred topography of childhood in contemporary Polish literature. Future studies of Andrzej Stasiuk's works should employ an interdisciplinary interpretation, encompassing the problems of literary anthropology, cultural geography and geopoetics, philosophy of memory, and comparative literary studies, which will enable new readings of Stasiuk's prose and deepen the understanding of his literary phenomenon within the context of modern Ukrainian literary scholarship.

Keywords: Andrzej Stasiuk, symbolism, sacred space, river, memory, childhood, chaos, small homeland.

A szent emlékezet tere Andrzej Stasiuk „A gyermekkori folyó” című regényében

Menyok Vira, a filológiai tudományok kandidátusa. Drohobicsi Ivan Franko Állami Pedagógiai Egyetem, Idegennyelvű Irodalmak és Lengyel Tanulmányok Tanszék, docens. polcentrum@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2573-3078.

Perih Júlia. Drohobicsi Ivan Franko Állami Pedagógiai Egyetem, Idegennyelvű Irodalmak és Lengyel Tanulmányok Tanszék, MA-hallgató. perigmari2018@gmail.com, ORCID: 0009-0000-8683-7845.

A tanulmány szerzői a folyó-toposz szent és profán, egyéni és kollektív megnyilvánulásaira összpontosítanak mint az emlékezet terének szimbólumaiként Andrzej Stasiuk „A gyermekkori folyó” című könyvében, különös tekintettel a „kicsiny szülőföld” és a

gyermekkori élmények fogalmának művészi megjelenítésére és újraértelmezésére. A kutatás a Bug folyó képét elemzi a regényben, valamint azt a folyamatot, amelynek során az író emlékezetén keresztül a valós, profán, természeti-földrajzi objektumból a határ, az átmenet, a káosz, az idő, a mulandóság és a halál szent szimbólumává alakul. Különös figyelmet kap a folyó szimbólumának ambivalenciája: a vizsgált regényben a folyó egyszerre vonz és fenyeget, csodálatot és félelmet kelt, formálja az első egzisztenciális érzéseket és tapasztalatokat, amelyek később az alkotói szándékok alapjává válnak, és az emlékezet, a komplex élmények jeleként élnek tovább. A folyó sokrétű szimbolikájának elemzése Juan Eduardo Cirlot, Manfred Lurker, Jerzy Bartmiński és Władysław Kopaliński klasszikus elméletein alapul, akik a folyót az élet, a halál és az újjászületés egyetemes szimbólumaként, a világok és az emberi tapasztalat különböző dimenziói közötti archetipusos határként értelmezik. A folyó szimbóluma egyszerre hordozza a teremtés és a pusztítás energiáját: a szeretet, a bűn és a halál helye; szakrális értelmezésben a prófécia és az üdvösség megtestesítője, ugyanakkor a bűn és a bűnbánat, a tisztítóvíz és a paradicsom közötti határt is kijelöli. Stasiuk regényében a folyó heterogén szimbolikája a világ szent tengelyeként (*axis mundi*) jelenik meg, amely összekapcsolja a gyermekkor egyéni élményeit a létezés egyetemes törvényeivel. A folyó szimbolikája nemcsak az emlékezet topográfiájaként működik, hanem a „gyermekkori nyelv” sajátos formájaként is, amelyen keresztül felépül az író visszatéréstörténete az eredetekhez. Az emlékezet szent tere Stasiuk regényében a gyónás és a bűnbánat ősi fogalmában nyilvánul meg: az emlékezet a folyó áramlásává válik, amely megváltást hoz a múlt traumatikus tapasztalataitól. A folyó egyszerre őrzi a gyermekkori emlékeket és teszi lehetővé a fájdalmas visszaemlékezések legyőzését – a bűnök szimbolikus lemosását a Gyermekkori Folyó vizében. Stasiuk regényében a folyó a mitológiai és szakrális-bibliai képek univerzális jegyeit hordozza, szorosan összefonódva a profán népi hiedelmekkel, ahol az író egyéni emlékezete visszhangzik a kollektív archetipusos újjászületés-, mulandóság-, halál- és örökkévalóság-képzetekkel. A szerzők által javasolt megközelítés az irodalmi értelmezést kulturális-antropológiai és archetipusos-szimbolikus dimenziókkal ötvözi, hangsúlyozva a „kicsiny szülőföld” és a gyermekkori szimbólumok jelentőségét a kortárs lengyel irodalomban. Andrzej Stasiuk műveinek jövőbeni kutatásaihoz interdiszciplináris megközelítés szükséges, amely magában foglalja az irodalmi antropológia, a kulturális földrajz és geopoétika, az emlékezetfilozófia és az összehasonlító irodalomtudomány kérdéseit. Ez lehetővé teszi Stasiuk prózájának új értelmezéseit, valamint irodalmi jelenségének mélyebb megértését a modern ukrán irodalomtudomány kontextusában.

Kulcsszavak: Andrzej Stasiuk, szimbolika, szent tér, folyó, emlékezet, gyermekkor, káosz, kicsiny szülőföld.